

SVEN ANDERS HEDIN

سفرنامه‌ی سوم سون هدین به ایران

خاطرات و سفرنامه سون هدین
جهانگرد، جغرافیدان، نویسنده،
شرق‌شناس و شخصیت برجسته سوئدی

تقدیم به نخست وزیر سابق، آزاده^۱ (Friherre) گوستاو اوکرهلم، (Gustav Åkerhielm - "آزاده" و "رزمند" از جمله القاب اشرافی مخصوص دربار سلطنتی سوئد بوده که معادل لقب "بارون" در دربار سلطنتی انگلستان می باشد. - گوستاو اوکرهلم ۱۸۳۳-۱۹۰۰ - نخست وزیر سوئد و نروژ از اکتبر سال ۱۸۸۹ لغایت جولای ۱۸۹۱ - م).

با احترام و تشکر از سوی نویسنده

۱- دارنده لقب "آزاده" نزد پادشاه سوئد از امتیازهایی خاص برخوردار بوده که از جمله آن ها دریافت املاک و زمین از پادشاه بوده است. - م

تصویر عبدالاحد بن مظفر امیر بخارا

فهرست

۱۳.....	مقدمه
۱۵.....	مقدمه رئیس بنیاد سون هیدین
۱۹.....	مقدمه رئیس بنیاد سون هیدین
۲۱.....	مقدمه استاد خسرو معتضد - مورخ
۲۷.....	مقدمه‌ای به قلم سفیر سوئد در ایران
۲۹.....	مقدمه‌ای به قلم سفیر سوئد در تهران
۳۱.....	مقدمه سفیر جمهوری اسلامی ایران در سوئد
۳۵.....	پیشگفتار مترجم

فصل اول..... ۳۹

از تهران تا سمنان

فصل دوم..... ۷۱

گشت و گذاری در کویر نمک ایران - دشت کویر

فصل سوم..... ۹۱

از بالای البرز تا استرآباد

فصل چهارم..... ۱۱۱

استرآباد

فصل پنجم..... ۱۲۵

یکبار دیگر روی کوه‌های البرز

فصل ششم..... ۱۵۵

از راه زمین‌های بیابانی خراسان

فصل هفتم..... ۱۸۱

مشهد مقدس

فصل هشتم ۲۰۵

مشهد مقدس (ادامه)

فصل نهم ۲۳۱

از راه کوه‌های مرزی خراسان تا عشق آباد

فصل دهم ۲۵۹

در مورد سرزمین ترکمن‌ها، راه آهن ماورای خزر و تصرف آسیای

میانه به وسیله روس‌ها

فصل یازدهم ۲۸۱

واحه‌هایی در کویر قره قوم

فصل دوازدهم ۳۱۳

بخارای شریف

بخش دوم ۳۶۳

فصل سیزدهم ۳۶۳

سمرقند

فصل چهاردهم ۳۹۳

از تپه ماهورها تا تاشکند

فصل پانزدهم ۴۱۱

از تاشکند تا اوش

فصل شانزدهم ۴۳۵

در سرزمین قرقیزها

فصل هفدهم ۴۵۱

عبور از تین شان از راه گذرگاه تِرک دَوان

فصل هجدهم ۴۶۱

در سرزمین چین

فصل نوزدهم ۴۸۳

کاشغر - غربی ترین شهر چین

فصل بیستم ۵۲۳

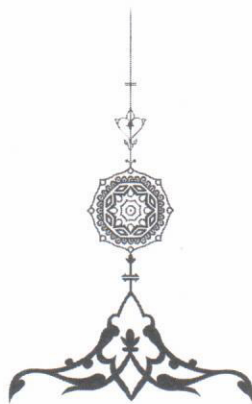
بازگشت از مسیر تین شان

فصل بیست و یکم ۵۵۳

۱۶۷ میل (۱۶۷۰ کیلومتر-م) سورتمه سواری

فصل بیست و دوم ۵۴۹

دیدار با امیر بخارا

مقدمه

به خاطر امکان پذیر شدن این سفر و ارائه این اثر توصیفی، خود را در درجه اول مدیون اعلیٰ حضرت پادشاه می دانم که آزادانه و با علاقه این فرصت را برای من فراهم آورد که پس از خاتمه سفر هیات سیاسی دیدار کننده از ایران گشت و گذار من به داخل آسیا ادامه یابد.

در این جا وظیفه خود می دانم که از بازرگان عمده فروش آقای ادوارد گیدرلوند که با آزادی کامل مرا در ارائه این اثر یاری نمود و کار را برای من سهل کرد تشکر و قدردانی کنم.

استکهلم - نوامبر ۱۸۹۲ (آبان ۱۲۷۱ شمسی)

نویسنده

مقدمه رئیس بنیاد سون هدین

Ett Förord

Iran var ett land som Sven Hedin tidigt i sitt liv lärde väl känna. Att resa genom detta land gav honom värdefull kunskap och ovärderliga färdigheter inför hans framtida liv som geografisk upptäcktsresande och vetenskapsman. 1885 hade han fått lära sig hur man på egen hand tar sig fram genom områden och bland folk som han först visste litet, men snart desto mer om. Sina erfarenheter från att som 21-åring resa genom Persiens viktigaste kulturområden, som landet då ännu hette, skulle han omedelbart efter hemkomsten omsätta i en reseskildring: **Genom Persien, Mesopotamien och Kaukasus. Reseminnen** (Stockholm

1887), vilken i hemlandet kom att etablera honom som en "Persien-kännare".

1890 fick han tillfälle att återvända till Persien, denna gång i den svenske konungens tjänst, som medlem, drogman, i en mission till Shahan av Persien, för att förläna den senare en hög svensk orden. Denna gång visste han mycket mer om det land han åter kunde besöka, dess geografi, folk och historia, och i samband med missionen kom han att tillägna sig värdefulla erfarenheter av hur diplomati och politik bedrivs på internationell nivå. Deltagandet i denna resa omsatte han efter hemkomsten i ytterligare en bok om vad han upplevt i Persien. Det var en bok som också denna gång var rik på information om detta för svenskar avlägsna och för de flesta svenskar okända land: Konung Ocars Beskickning till Shahan av Persien (Stockholm 1891). Efter missionens slut fick han möjlighet att bestiga Irans högsta berg, Damavand, med avsikten att avgöra dess höjd, material han några år senare skulle använda för sin doktorsavhandling.

Båda dessa tidiga böcker har förtjänstfullt översatts till farsi och utgivits i Iran av herr Vahid Saberi Moghaddam, vars insats gjort dem tillgängliga för det iranska folket. Sven Hedins Stiftelse och Svenska Vetenskapsakademin är honom tacksamma för detta arbete.

Den bok som nu ligger färdig från trycket är hans

tredje bok i vilken en resa genom Persien skildras, denna gång genom landets nordöstra hörn. Den har översatts och utgivits av samme person, baserad på dess svenska original i två volymer: Genom

Khorasan och Turkestan. Minnen från en resa i Centralasien 1890 och 1891 (Stockholm 1892). Denna resa företogs i direkt anslutning till den diplomatiska missionen, beskriven i hans tidigare bok. I den nya reseberättelsen kan läsaren följa Sven Hedin på vad man skulle kunna kalla en rekognoseringsresa inför han framtida utforskande av Centralasien. Det var en resa som tog honom hela vägen till Kashgar i västligaste Kina. Han färdas genom iranska Khorasan och besöker på vägen den heliga staden Mashad innan han genomkorsar områden som endast nyligen blivit en del av det ryska imperiet med mytomspunna städer som Samarkand och Bukhara. Under resans gång tar han kontakt med personer inom ryskadministration av framtida betydelse för honom, såsom Aleksey Kuropatkin, den ryske guvernören i Tashkent Schweikovsky och sin framtida vän i Kashgar, den ryska Generalkonsuln där, Nikolay Petrovsky. På vägen hem besöker han sin förebild den ryske upptäcktsresanden Nikolay Przhevalskys grav vid Issyk Kuls östra strand. Detta och mycket mer kan man läsa om i denna bok, fylld av äventyr och kunskap.

1906 återvänder Sven Hedin för sista gången till

Iran, denna gång för att utforska och kartlägga de stora öknarna i öster, Kavir. Han är på väg ut på sin tredje stora expedition, som denna gång mest kommer att handla om Tibet. Den reseberättelse han denna gång skriver för att återge sin resa genom saltöknar via vackra ökenstäder i lera belägna i grönskande oaser, såsom Tabas, ända ut mot de avloppslösa sjöarna i Baluchistan, översattes tidigt till farsi från dess svenska original: Öfver land till Indien. Genom Persien, Seistan och Beljutjistan. (Stockholm 1910), och finns också i en nyutgåva. Detta var hans fjärde reseberättelse från Iran, som denna gång också skulle följas av ett vetenskapligt verk i två textvolym och en kartvolym, Eine Routenaufnahme durch Ostpersien 2+1 vols. (Stockholm 1918 & 1927)

Håkan Wahlquist

Föreståndare Sven Hedins Stiftelse

18 august 2025

مقدمه رئیس بنیاد سون هدین

درست است که ایران همانطور که سون هدین در اوایل زندگی آن را شناخت نقطه شروع و تجربه یادگیری بزرگی برای وی به عنوان یک دانشمند بود. او در سال ۱۸۸۵ این را آموخت که چگونه می‌تواند به تنهایی سفر کند و زندگی خویش را در مناطقی که اطلاعات کمی از آن‌ها داشت سازماندهی کند. لکن خیلی زود بسیاری از وقایع و رویدادها در نخستین سفرنامه‌اش ثبت شد (کتاب سفر به ایران از طریق قفقاز و بین النهرین - استکهلم ۱۸۸۷)

او در سال ۱۸۹۰ به ایران بازگشت و در قالب یک هیات سیاسی از طرف پادشاه سوئد نزد شاه ایران رفت. در آن هنگام او مطالب بیشتری را در مورد این ملت بزرگ، تاریخ، جغرافیای سرزمینی، دیپلماسی و سیاست آن کشور در سطح بین‌المللی دریافت و این تجربه را در کتابی با عنوان "هیات سیاسی پادشاه اسکار نزد شاه ایران" (استکهلم - ۱۸۹۱) انتشار داد. او پس از خاتمه کار هیات سیاسی امکان یافت که به بلندترین کوه ایران، دماوند صعود و قله را فتح کند. این موضوع چند سال بعد تبدیل به موضوع پایان‌نامه دکترای وی شد.

هر دوی این کتب به شایستگی از سوی آقای وحید صابری مقدم به

فارسی ترجمه و در دسترس مردم ایران قرار گرفته‌اند و لذا بنیاد سون هدین و فرهنگستان علوم سوئد بابت این کار از ایشان تشکر و قدردانی می‌کنند. کتاب حاضر سومین کتابی است که توسط ایشان از زبان اصلی به فارسی برگردانده و تقدیم مردم ایران می‌گردد (از طریق خراسان و ترکستان - سفرنامه‌ای به آسیای میانه در سال‌های ۱۸۹۰ و ۱۸۹۱ - استکهلم - ۱۸۹۲). در این کتاب خواننده به همراه سون هدین دست به یک سفر شناسائی از ناحیه شمال شرق ایران و ادامه آن نواحی تا کاشغر واقع در غربی‌ترین نقطه چین می‌زند. او سفر خویش را از راه خراسان و دیدار از شهر مقدس مشهد انجام می‌دهد. سپس به سرزمین‌هایی که به وسیله روسیه به تازگی ضمیمه امپراطوری روسیه شده‌اند و بعد به سمرقند و بخارا می‌رود. در این مسیر او با برخی از فرماندهان نظامی روس آشنا و دوست می‌گردد که در ادامه سفر کمک حال وی بوده‌اند. افرادی مانند الکسی کوروپاتکین یا شوو کووسکی در تاشکند یا نیکلای پتروسکی سرکنسول روسیه در کاشغر از آن جمله‌اند. او در بازگشت از قبر کاوشگر روسی نیکلای پرشه والسکیچ که در ایسیک کول به درود حیات گفت دیدار نموده است. این کتاب حاوی ماجراجوئی‌های فراوان و اطلاعات تاریخی با ارزشی است.

سون هدین در سال ۱۹۰۶ برای سومین و آخرین بار به ایران باز می‌گردد. او در آن سفر به کاوش در کویر بزرگ ایران (کویر لوت) می‌پردازد و از آن جا او سومین سفر خود به آسیای میانه را آغاز می‌کند. سفرنامه او روایتگر این سفر بزرگ از طریق مناطق شرقی ایران با شهرهای زیبای کویری و واحه‌های سبز داخل کویر مانند طیس است. او در ادامه این کتاب بیشتر به موضوع تبت می‌پردازد. این کتاب با عنوان "سفر به هند از طریق ایران و سیستان و بلوچستان" (استکهلم - ۱۹۱۰) است که قبلاً به فارسی ترجمه شده است.^۱ هوکان وال کوئیست - سرپرست بنیاد سون هدین - ۱۸ اوت ۲۰۲۵ (۱۴۰۴/۵/۲۷)

۱- کتاب کویرهای ایران نوشته سون هدین - ترجمه مرحوم پرویز رجبی (برگردان به فارسی از ترجمه آلمانی کتاب - Eine Routenaufnahme durch Ostpersien - استکهلم ۱۹۱۸ - و چاپ دوم ۱۹۲۷) - چاپ و نشر نسخه فارسی در سال ۱۳۵۲ - چاپ دوم در سال ۱۳۸۲ از سوی انجمن مفاخر ایران.

مقدمه استاد خسرو معتضد - مورخ

بسمه تعالی

برای آشنایی با تاریخ کامل ایران صرف نظر از تاریخ‌نامه‌های نوشته شده به وسیله تاریخ نگاران ایرانی که نوشته‌هایشان با ملاحظه و ترس و رعایت تمام جوانب نوشته می‌شد که خوش‌آیند فرمانروای وقت باشد نگاه به آثار سفرنامه‌ای سیاحان، مامورین سیاسی و دیپلماسی، دانشمندان و محققان حائز کمال اهمیت است و نمای تقریباً کامل از اوضاع و احوال هر زمان پیش روی خواننده بخصوص اهل تحقیق و تتبع قرار می‌دهد. سون هدین (Sven Hedin) که در سال ۱۸۸۶ در آخرین ۱۰ سال سلطنت ناصرالدین شاه به ایران سفر کرده است در فهرست بلند بالای لرد جرج کرزین نویسنده کتاب "ایران و قضیه ایران" که فهرست همه مسافرین از همه ملل عالم به ایران را تا سال ۱۸۹۰ میلادی در بر دارد (لرد کرزن - ایران و قضیه ایران - ترجمه غلامعلی وحید مازندرانی - انتشارات علمی فرهنگی - تهران سال ۱۳۶۲ - ص ۴۸) به چشم می‌خورد. سون هدین از قرار سفر دیگری نیز در دوران سلطنت خلف ناصرالدین شاه به ایران انجام داده است که در فهرست مفصل کرزین شامل حدود ۳۱۰ مسافر با نام

جنگ با ترکان عثمانی و بسط تجارت دو کشور بود. در دربار پادشاه صفوی، شاه سلیمان نامه کارل یازدهم که به سوئدی بود از سوی دکتر کمپفر به لاتین ترجمه شد و سپس رافائل دومن کشیش که ضمناً مترجم دربار بود آن را به فارسی ترجمه کرد. (سفرنامه کمپفر - ترجمه کیکاووس جهاننداری - تهران ۱۳۶۰ - انتشارات خوارزمی - ص ۲۶۰-۲۵۹).

سوئدی‌ها پیشنهاد ایجاد صنعت کشتیرانی در دریای خزر را به دولت ایران تقدیم کردند که قرار شد مطالعات لازم در مورد وجود درختان مناسب برای ساختن کشتی انجام و کشتی سازان ماهر سوئدی به ایران اعزام گردند. طی ادوار بعد روابط ایران و سوئد چندان پایدار نبود و فقط از طریق مسافران گوناگون خارجی در می‌یابیم که پزشکی به نام دکتر فاگیرگرن از مردم سوئد در عصر ناصرالدین شاه در شهر شیراز به مدت ۳۰ سال ساکن و به پزشکی اشتغال داشته و در جنگ سربازان ایرانی با امام مسقط در بندرعباس که مال‌الاجاره نپرداخته و ادعای مالکیت بر بندرعباس را داشتند فرمانده سربازان ایرانی بوده است (خاطرات دکتر پولاک - ترجمه کیکاووس جهاننداری - انتشارات خوارزمی).

رویه‌م رفته سوئد و نروژ در اندیشه مردم ایران کشورهای پیشرفته و متری بوده‌اند که اشتها به نیکوئی، نظم و ترقی داشته‌اند. در حدود سال ۱۲۹۰ هـ ش با توجه به ناآرامی‌ها و ناامنی‌های ایران در سراسر کشور، احتمالاً به پیشنهاد انگلیسی‌ها که سازمان پلیس ایران را ناتوان از برقراری امنیت در سر تا سر کشور می‌دانستند در مجلس شورای ملی قانونی برای استخدام عده زیادی از صاحب منصبان سوئدی در رشته‌های مختلف نظامی برای نظام (ارتش) به تصویب رسید (کتاب قوانین تقنینیه ادوار اولیه مجلس شورای ملی چاپ ۱۳۰۴ هـ ش چاپخانه مجلس شورای ملی ص ۵۰۲). همچنین در ۱۸ اردیبهشت مطابق با ۱۹ جمادی الثانی سال ۱۳۲۹ هـ ق درباره استخدام سه نفر مستخدم سوئدی برای ژاندارمری قانونی از تصویب مجلس شورای ملی گذشت (همان مآخذ ص ۴۹۷). در تاریخ ۲۶ رمضان سال ۱۳۲۹ هـ ق قانونی راجع به استخدام یک صاحب

منصب اداری و شش نفر صاحب منصبان قشونی سوئدی برای ژاندارمری از تصویب مجلس شورای ملی گذشت. پس از استخدام و ورود افسران سوئدی برای ژاندارمری به پیشنهاد ژنرال هارالد یلمارشون فرمانده ژاندارمری عده‌ای از صاحب منصبان کارمند برای نظمیه دولتی تهران استخدام و در شروع تاسیس ژاندارمری در ایران مشغول به کار گردیدند.

سوئدی‌ها علاوه بر تاسیس پلیس و ژاندارمری ایران تعلیم علوم و فنون پلیسی به افسران و درجه داران ایرانی، تاسیس دوایر انگشت‌نگاری و تن پیمائی، دایر کردن مدارس صاحب منصبی (آفیسیه) و درجه‌داری (سوزآفیسیه) و مدتی بعد به هنگام آغاز فعالیت‌های صنعتی در ایران به همکاری در آن زمینه‌ها نیز پرداختند. شرکت‌های کامپکس و سنتاپ نقش مهمی در راه سازی و راه آهن سازی ایران داشتند. در نیروی هوائی ایران عده‌ای از افسران سوئدی به عنوان اساتید خلبانی به خدمت مشغول بودند. بخشی از کارخانه‌های تولید تسلیحات ارتش از سوئد خریداری شده‌اند. به طوری که اریک کارلبری در کتاب خود با عنوان "در کشورپارس" می‌نویسد: "در ساخت راه آهن، در ساخت بیمارستان‌های ارتش، ساختمان مرکزی فرودگاه مهرآباد، ساختمان آمفی تاتر دانشگاه تهران، کارخانه شیشه قزوین، کارخانه کاغذ سازی، کارخانه تهیه باروت، کارگاه باروت‌سازی، نصب چراغ‌های متعدد دریایی و... مهندسین سوئدی مشارکت داشته‌اند. توپ‌های ضد هوائی ایران از کارخانه اسلحه‌سازی بوفورش سوئد خریداری می‌شد. دولت سوئد تقبل نموده بود که تعدادی از دانشجویان ارتش ایران تعلیمات لازم را در کارخانه بوفورش ببینند.

زنده یاد عبدالحسین مسعود انصاری وزیر مختار وقت ایران در استکهلم در کتاب خاطرات شش جلدی خود با عنوان "زندگی من و نگاهی به تاریخ دنیا" درباره دوران ماموریت خود در دربار سوئد مطالب مبسوطی به رشته تحریر در آورده است.

ماموریت افسران سوئدی در ژاندارمری دولتی ایران تا سال‌های جنگ جهانی اول به طول انجامید و تحت فشارهای سفارت روسیه که بری دال را متهم به

روابط دوستانه با آلمانی‌ها می‌کرد و شخصیت خاص و جذاب ژنرال یلمارشون هر دو نفر به زور از ایران به عنوان مرخصی به کشورشان بازگردانده شدند. در حالی که وست دال رئیس نظمیّه تا سال ۱۳۰۲ هـ ش در مقام خود باقی ماند و رضاخان سردار سپه در هنگام نخست وزیری خود عذر او را خواست. خروج افسران سوئدی از ایران مانع از فعالیت کارشناسان صنعتی سوئد نشد کما اینکه کلنل کارلبری که مهندس در امور عمران و سازندگی ایران بود تا سال ۱۹۵۷ (۱۳۳۶ شمسی) به کار خود ادامه داد. والتر هینتس ایران شناس آلمانی که در حدود سال ۱۹۴۰ (۱۳۱۹ شمسی) مدتی در ایران بوده است در مقدمه‌ای بر کتاب انگلبرت کمپفر از سیون هدین یاد می‌کند و می‌نویسد: "او نویسنده کتابی با عنوان آثار بر باد رفته است" و نیز کتاب "کویرهای ایران" ترجمه مرحوم پرویز رجبی از آثار مهم او است. به هر ترتیب سیون هدین برای بار سوم در سال ۱۹۰۶ میلادی و در زمان سلطنت مظفرالدین شاه که آخرین سال سلطنت وی بوده به ایران سفر کرده و از کویرهای ایران و نظام‌های آبرسانی زیرزمینی کشور ما اطلاعات سودمندی گردآوری کرده است. سیون هدین ذوق نقاشی داشته است. او در کتاب "کویرهای ایران" و دیگر سفرنامه‌های خود نقاشی‌های سیاه قلم بی‌نظیری از مناظر و مردم ایران و اماکنی که می‌دیده ترسیم نموده است. نویسنده در اوان کودکی با خواندن مقاله‌ای در یکی از شماره‌های مجله اطلاعات هفتگی منتشره در سال ۱۳۲۵ که در کتابخانه مرحوم پدرم بود با نام سیون هدین آشنا و از شجاعت و ماجراجویی‌های شیرین و دلچسب او و صعود او از کوه دماوند با ارتفاع ۵۶۷۰ متر غرق در شادی و شگفتی شدم.

آقای وحید صابری مقدم که مترجمی تواناست و به چندین زبان ملل اروپای شمالی تسلط دارد طی سال‌های گذشته دو جلد سفرنامه‌های هدین را ترجمه کرده و با زحمات فراوان و گویا با هزینه شخصی آن دو مجلد را به چاپ رسانده است. خدمات مترجم گرانقدر در کشور ما با توجه به تنگناهای چاپ و گرانی کاغذ و سلسله مراتب بعدی به اندازه شب بیداری‌ها و از کوه و کویر گذشتن‌های مرحوم سیون هدین در خور قدردانی است. به ویژه که زبان سوئدی در کشور ما

تا حدود زیادی مهجور است. ترجمه این آثار به زبان شیرین پارسی دانش و نیز حوصله بسیاری را می‌طلبد. همانگونه که دکتر هاشم رجب‌زاده با ترجمه کتب سفراء و مسافرين و دانشمندان ژاپنی از عصر ناصری تاکنون خدمت درخشانی به زبان و تاریخ ما کرده است آقای وحید صابری مقدم نیز کار سترگی انجام داده و جا دارد که کتابخانه ملی ایران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت امور خارجه و سایر دانشگاه‌ها قدردانی لازم را از مشارالیه بعمل آورند و تعداد زیادی از نسخ منتشره در اختیار کتابخانه‌های سراسر کشور قرار گیرد.

یادآور می‌شود که دریادار باقرآب روش نیز که مقیم کشور سوئد است سفرنامه‌های کلنل اریک کارلبری و ماژور نیستروم از فرماندهان ژاندارمری سوئدی را در ایران و سوئد ترجمه نموده و به چاپ رسانده است. مترجم دیگری به نام آقای عبدالرضا بهادری زحمت ترجمه کتاب "گزارش پلیس از تهران" نوشته سون بری دال (Sven Bergdahl) اولین رئیس اداره تأمینات (آگاهی) ایران بین سال‌های ۱۹۱۲ تا ۱۹۱۵ را تقبل کرده است.

خسرو معتضد

۲۴ آبان ۱۴۰۴ خورشیدی

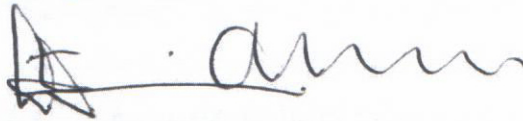
مقدمه ای به قلم سفیر سوئد در ایران

I en tid långt före film och interkontinentala flygresor gjorde den svenske upptäcktsresanden Sven Hedin Persien och dess folk kända för en bredare publik i Sverige. Med en grundmurad nyfikenhet och en precis iakttagelseförmåga kunde han både fånga de stora perspektiven och måla porträtt — bokstavligen och figurativt av de människor som han stötte på under sina resor. Över etthundra år senare utgör Hedins böcker om Persien en skatt för iranier som vill veta hur deras land såg ut för en europeisk besökare under Qajar-dynastins sista decennier. Sällan blir ett land så väl speglat som när det sker av en utomstående. Hedins reseskildringar står dessutom i kontrast till samtida motsvarigheter eftersom Sverige inte hade några koloniala ambitioner i regionen.

Vahid Saberi har med stöd av Sven Hedins stiftelse tidigare förtjänstfullt översatt och tillgängliggjort

Hedins två första reseskildringar för iranska läsare. Med det föreliggande verket har han fullbordat denna kulturhistoriska gärning, Min förhoppning är att denna översättning av "Genom Khorasan och Turkestan" ska finna nya läsare och bidra till att fördjupa intresset för Sven Hedin som upptäcktsresande, geograf och antropolog, och inte minst för denna spännande epok i Irans historia.

Tehran i september 2025
Mathias Otterstedt, Sveriges ambassadör

مقدمه ای به قلم سفیر سوئد در تهران

مدت‌ها قبل از اختراع فیلم و قبل از سفرهای هوایی فراقاره‌ای، سون هدین، کاوشگر سوئدی، ایران و مردمانش را به افکار عمومی در سوئد شناساند. او با کنجکاوی و با مهارت فراوان توانست هم با نقاشی‌ها و هم با توصیف‌هایش مردمی را که او در سفرهایش با آنان روبرو می‌شد با دقت به تصویر بکشد. کتاب‌های هدین در مورد ایران یکصد سال پس از انتشار اکنون به صورت گنجی برای ایرانیان است که بدانند در آن دوران و در دهه‌های آخر حکومت سلسله قاجار کشور آنان از دید یک دیدارکننده اروپائی چگونه بوده است. به ندرت پیش می‌آید که یک کشور به خوبی توسط یک فرد خارجی بازتاب داده شود. سفرنامه‌های هدین همچنین در تضاد با سفرنامه‌های هم‌عصر وی قرار دارند زیرا که سوئد هیچ نوع جاه طلبی استعماری در این منطقه نداشته است. وحید صابری به کمک بنیاد سون هدین قبلاً و به شایستگی دو سفرنامه اول هدین را برای خوانندگان ایرانی ترجمه نموده است. با اثر حاضر ایشان این اقدام فرهنگی-تاریخی را به پایان برده است. امید من آنست که ترجمه کتاب

حاضر " از خراسان تا ترکستان " خوانندگان تازه‌ای را بیابد و باعث تعمیق علاقه به سون هدین به عنوان یک کاوشگر، جغرافی‌دان و یک انسان شناس به ویژه برای این دوران هیجان انگیز از تاریخ ایران گردد.

متیاس اوترشتد - سفیر سوئد

تهران - سپتامبر ۲۰۲۵ (شهریور ۱۴۰۴ - م)

مقدمه سفیر جمهوری اسلامی ایران در سوئد

بسم الله الرحمن الرحيم

خوشتتر آن باشد که سر دلبران گفته آید در حدیث دیگران
ایران کشوری کهن بنیاد است که ریشه‌های دامن گستر فرهنگ و تمدنش در
دور دست‌های تاریخ از نظرها گم شده است. این سرزمین افسانه‌ای، از دیر باز
به دلیل جاذبه‌های بی‌شمار و داشته‌های مادی و معنوی گرانسنگ‌اش، دلربای
عالمیان بوده و توجه افراد بی‌شماری را از اقصی نقاط جهان، جلب کرده است.
توجه باشندگان سوئد به ایران نیز، برخلاف گمان بسیاری، یک پدیده نوظهور
نیست و سابقه‌ای چند صد ساله دارد.

در روزگاری که هنوز ارتباط مشرق زمین و شمال اروپا، در حاشیه مسیرهای
جهانی قرار داشت، نسیمی از کنج‌کاوی در شمالی‌ترین بخش‌های اروپا برای
سفر به ایران وزیدن گرفت که رد آن در آثار متعدد و متنوع به جا مانده از
گردشگران آن روزگار، مشهود است.

اگر چه نشانه‌های متقنی از داد و ستدها میان ساکنان مناطق نوردیک با
ایرانیان در دوره سامانی نیز وجود دارد، اما دوستی جدی و آشنایی عمیق دو

ملت، از دوره صفوی و از خلال تعاملات دربار صفوی و پادشاهی سوئد آغاز می‌گردد. داد و ستد ساکنین مناطق نوردیک با ایرانیان، از قرن هفدهم میلادی، به شکل ارتباطات سیاسی و کشوری تجلی یافت. در دوران فرمانروایی شاه سلیمان صفوی، لودویگ فابریتیوس، دریانورد و دیپلمات سوئدی، به ایران آمد و از اصفهان تا سواحل خزر سفر کرد. او حامل پیام دوستی و پیشنهاد مبادله بازرگانی از جانب پادشاه سوئد بود و گزارش‌هایش از نظم، شکوه و ثروت ایران، دربار استکهلم را به شگفتی واداشت.

این آمد و شدهای گاه و بی‌گاه، بارقه‌های روشنی از علاقه و دوستی میان دو ملت ایجاد کرد که بعدها، از دوران قاجار به بعد، به خطی پیوسته و نورانی در مناسبات دو کشور بدل شد. در سال ۱۸۵۷ میلادی،^۱ دو کشور معاهده تجارت و دوستی را امضا کردند؛ سندی که از نخستین توافق‌نامه‌های دیپلماتیک سوئد با یک کشور آسیایی به‌شمار می‌رود. از آن پس، رفت و آمدهای بازرگانان، مهندسان و افسران سوئدی به ایران آغاز شد و زمینه‌های متنوع همکاری در حوزه‌های صنعتی و نظامی پدید آمد.

افسران سوئدی که برای سازماندهی ژاندارمری به ایران آمدند، بعدها در حافظه تاریخی ملت ایران، به عنوان الگویی از انضباط و تخصص ثبت شدند. چند دهه بعد نیز، شرکت سوئدی سنتاب، با طراحی و اجرای پل سفید اهواز بر فراز کارون، اثری ماندگار از مهندسی مدرن سوئدی در ایران بر جای گذاشت. این پل، دیگر فقط سازه‌ای مهندسی نیست، بلکه نمادی شهری و یادمانی از پیوند دوستانه دو ملت در مسیر پیشرفت و همکاری است. پیوند ایران و سوئد اما، تنها به عرصه سیاست و اقتصاد خلاصه نمی‌شود.

۱- عهدنامه مودت و تجارت که در سال ۱۸۵۷ بین ایران با سوئد و نروژ در پاریس از سوی فرخ خان امین‌الملک، فرستاده ناصرالدین شاه قاجار و لودویگ مندرستروم (Ludvig Manderström - ۱۸۷۳-۱۸۰۶- دیپلمات سوئدی) فرستاده و وزیر مختار سوئد و نروژ در پاریس با هدف استقرار کنسول‌های دو کشور در تهران، تبریز و بوشهر و استکهلم، اسلو و یوتبوری به امضاء رسید.

روح فرهنگی و کنجکاو علمی، همواره در بطن این روابط جریان داشته است. در همین بستر است که کسی چون سون آندرس هدین (Sven Anders Hedin)، جغرافی‌دان، کاوشگر و سفرنامه‌نویس مشهور سوئدی (۱۸۶۵-۱۹۵۲) که آثار ارزشمندی در حوزه شناخت جغرافیایی و فرهنگی آسیا، به ویژه ایران بر جای گذاشته است، با به تصویر کشیدن عظمت‌های ایران عصر خویش، در سفرنامه‌های پرقدرش، پلی پایدار میان دو ملت بنا کرد و شوق تماشایی در مردمش برانگیخت که رد آن اکنون در روابط گسترده دو ملت مشهود است. سون هدین که کودکی‌اش در سرزمین برف و جنگل و دریا گذشت، ذهنش پیوسته در پویه تب‌وتاب سرزمین‌های گرم و ناشناخته شرق بود. او از همان جوانی، نقشه‌ها و سفرنامه‌ها را با اشتیاقی شاعرانه ورق می‌زد و رویای قدم‌زدن بر خاک ایران و آسیای مرکزی را در ذهن می‌پروراند. وی که در سال ۱۸۹۰ میلادی، با مأموریتی رسمی، همراه هیئتی از جانب پادشاه سوئد برای تقدیم نشان سلطنتی «صرافیم» به ناصرالدین‌شاه قاجار به ایران آمده بود، این دیدار را فراتر از یک مأموریت تشریفاتی، گفت‌وگویی میان دو جهان؛ میان جغرافیای سرد شمال و فرهنگ گرم شرق یافت و در طول سفرش از تبریز تا تهران و سپس اصفهان و شیراز، با نگاهی موشکافانه و در عین حال آمیخته با ستایش، ایران را دید و در دفتر خاطراتش ثبت کرد. رد این نگاه را در تصویرگری او از قنات‌ها و کاروانسراها، جاده‌های کوهستانی البرز، بازارهای پرهیاهو و روستاهای خاموش کویر می‌توان دید. او در یادداشت‌هایش نوشت: «ایران سرزمینی است که در آن، سنگ هم حکایت می‌گوید و باد، حامل داستان‌هاست.» نگاه او به ایران، نه از سر استعمارگرایی شرق‌شناسانه کلاسیک، بلکه آمیخته با احترام و شوق شناخت بود. برای هدین، ایران نه فقط مقصدی جغرافیایی، بلکه جهانی معنوی بود. به تعبیر خود او: «در ایران، حقیقت و افسانه بر یک سفره می‌نشینند و این همان چیزی است که شرق را برای من ابدی می‌کند».

کتاب حاضر با عنوان «ایران عصر ناصری؛ از خراسان تا ترکستان» حاصل بخشی از این سفرها و یادداشت‌های هدین است که حاوی اطلاعات

ارزشمندی درباره وضعیت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و جغرافیایی ایران آن دوره است. اهمیت این اثر از آن روست که نویسنده با بهره‌گیری از دانش جغرافیایی و نگاه علمی خود، جزئیات فراوانی را در زمینه ساختارهای شهری و روستائی، مناسبات اجتماعی، آداب و رسوم مردم و حتی تعاملات سیاسی و اقتصادی ایران با مناطق همجوار، ثبت کرده است.

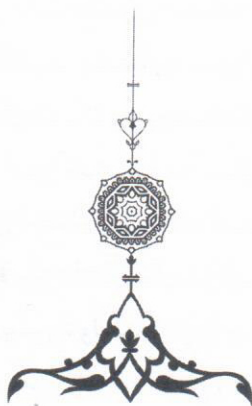
اکنون که ده‌ها سال از دیدارهای هدین می‌گذرد، آثار و یادداشت‌های او همچنان از نخستین اسناد مدرن در باره ایران به شمار می‌آیند و در کنار معاهدات و همکاری‌های سیاسی، نشانی است از پیوند عمیق میان دو ملت؛ پیوندی که از کنجکاوی و احترام آغاز شد و به شناخت و دوستی انجامید. اثر حاضر که ترجمه سومین جلد، از یادداشت‌های تاریخی سون هدین درباره ایران است، محصول تلاش ارجمند جناب آقای وحید صابری مقدم است که با دقت و پابندی علمی، به شکل روان و رسایی، به فارسی بازگردانده شده و فرا روی محققان و علاقمندان آثار تاریخی قرار گرفته است. تلاش ایشان در ترجمه این مجموعه سه جلدی، نه تنها امکان دسترسی پژوهشگران و محققان به یکی از مهمترین منابع سفرنامه‌ای ایران عصر قاجار را فراهم کرده، بلکه پل فرهنگی دیگری میان دو کشور بنا نموده که بسی ارجمند است.

در پایان، ضمن قدردانی از زحمات مترجم محترم و ناشر فرهنگ دوست این اثر، امیدوارم انتشار این آثار و مطالعه آن‌ها، یاری‌گر ما در توسعه پیوندهای علمی و فرهنگی و تحکیم و تقویت دوستی‌های تاریخی دو ملت ایران و سوئد باشد.

حجت‌اله فغانی، سفیر جمهوری اسلامی ایران در سوئد

۲۶ مهر ۱۴۰۲

پیشگفتار مترجم

هنگامی که ترجمه جلد دوم سفرنامه مستشرق و جغرافی دان معروف سوئدی، سیون هدین با عنوان "هیات سیاسی پادشاه اسکار نزد شاه ایران" در دست چاپ بود، متوجه وجود سفرنامه سوم وی مربوط به سال ۱۸۹۱ و ۱۸۹۲ شدم. کتاب مذکور را از بنیادش در سوئد درخواست نمودم. آن‌ها کتاب را نداشتند و لذا کتاب را از یک عتیقه فروشی در استکهلم خریداری و به وسیله یک مسافر برایم ارسال داشتند. این کتاب به واقع شناسنامه تاریخی، جغرافیایی و ژئولیتیک آسیای مرکزی به قلم یک مستشرق بی طرف سوئدی تا قرن نوزدهم و در زمان روسیه تزاری است.

موضوع سفرنامه سوم سیون هدین مستشرق، جغرافی دان و مکتشف برجسته و نخبه سوئدی که می‌تواند کتابی مرجع در خصوص آسیای مرکزی و ماوراء خزر باشد ابتدا دیدار خداحافظی با ناصرالدین شاه و سپس شرح سفر وی از تهران به مشهد و پس از آن خروج از مرز ایران و سفر به عشق آباد و ماوراء خزر و کویر قره قوم و سایر نواحی آسیای مرکزی و سمرقند و بخارا و ادامه آن تا کاشغر چین

است.

او پس از واپسین دیدارش با شاه ایران از جاده خراسان در جنوب تهران راهی شهرهای گرمسار، سمنان، شاهرود، دامغان، سبزوار و سپس مشهد می‌شود و در مسیر خویش نحوه استحصال نمک در روستاهای کویری را به تفصیل توضیح می‌دهد. سپس دو فصل از این کتاب را به سفرش به مشهد با عکس‌هایی بی‌نظیر از بارگاه امام رضا (ع) اختصاص داده است.

۹ سال پس از امضای قرار داد آخال در تهران (قرار داد آخال - آخال تکه - قرار داد ننگینی که بین دولت ایران به نمایندگی میرزا سعید خان موتمن الملک، وزیر وقت امور خارجه ایران و ایوان زینوویف وزیر مختار روسیه تزاری در تاریخ ۹ دسامبر ۱۸۸۱-۱۸۹۰/۹/۱۸ شمسی - در تهران طی یک عهدنامه ۸ بندی به امضاء رسید و به موجب آن ترکمنستان، قسمت آسیای میانه، خوارزم، خیوه، شرق مازندران و مرو، سمرقند و بخارا به وسیله روسیه از خاک ایران جدا شدند. این اراضی شامل سرزمین ترکمنستان و بخش‌های بزرگی از تاجیکستان، ازبکستان، قرقیزستان و قزاقستان به وسعت ۱/۲ میلیون کیلومتر مربع بودند که پیش از آن در ظاهر و بطور رسمی در قلمرو پادشاهی ایران قرار داشتند. - م) بیون هدین برای نخستین بار قدم به این نواحی گذارد و در دیدار با نمایندگان سیاسی، فرماندهان و نظامیان روسیه تزاری در جریان کامل فعالیت‌های مستمر دولت روسیه تزاری از جمله احداث خط آهن برای تثبیت خود در نواحی متصرف شده از ایران قرار گرفت. او در این سفرنامه که حاوی اطلاعاتی تاریخی و بسیار ارزشمند از آسیای مرکزی است به نقل از مورخین اروپائی به تاریخ بخارا و سمرقند و همه نواحی آسیای مرکزی پرداخته و علاوه بر توضیح و تشریح بناهای با عظمت و با قدمت تاریخی شهرهای مختلف منطقه به خوبی ساختار جمعیتی آسیای میانه و نوع اشتغال ساکنین آن جا را در آن عصر توضیح داده است. او در ادامه وارد کاشغر واقع در خاک چین شده و آن شهر را با مهارت زاید الوصفی به تصویر می‌کشد. کتاب حاوی اطلاعاتی ناب و بی‌نظیر از آسیای مرکزی است که در کمتر سفرنامه‌ای

از مورخان اروپائی می‌توان آن‌ها را یافت. در فصل آخر از سوی امیر بخارا به نام عبدالاحد بن مظفرالدین از سلسله و دودمان منغیت (امارت بخارا پس از تسلط روسیه بر منطقه مبدل به امارتی خودمختار زیر نظر دولت روسیه تزاری گردید که تا سال ۱۹۲۰ دوام داشت. در آن سال امیر وقت بخارا به نام محمد عالم خان بن عبدالاحد طی یک انقلاب کمونیستی بلشویکی سرنگون و جمهوری خلق شوروی بخارا تشکیل شد که در سال ۱۹۲۵ بدل به قسمتی از جمهوری سوسیالیستی ازبکستان شد.) به حضور پذیرفته شده و با وی دیدار نموده است. او در فصل مربوط به بخارا (فصل دوازدهم) چنین می‌نویسد:

«... امارت بخارا دارای یک نوع پادشاهی شبیه به پادشاهی ایران در مقیاسی بسیار کوچک‌تر است و مشاوران و وزرای امیر بخارا معمولاً برده زادگان ایرانی هستند...»

این کتاب حاوی نقشه‌ای بسیار با اهمیت و چهار رنگ از شمال ایران و از نواحی ماوراء خزر و کل آسیای مرکزی است.

امید آنکه ترجمه این کتاب که به مدت ۱۸ ماه زمان برده و از زبان اصلی برگردان شده، مورد استفاده دانشمندان، پژوهش‌گران، محققین آسیای مرکزی، اساتید و دانشجویان رشته‌های تاریخ و جامعه‌شناسی و هم میهنان عزیزم و نیز عموم فارسی‌زبانان و حتی اتباع کشورهای آسیای مرکزی که این گونه سفرنامه‌ها مورد علاقه آنان است قرار بگیرد.

در خاتمه بر خود لازم می‌دانم که از سرپرست محترم بنیاد سون هدین و از سفیر محترم سوئد در تهران که در تولید این اثر گران‌سنگ کمک نموده و راه انتشار آن را سهل نمودند تشکر و قدردانی نمایم.

وحید صابری مقدم

۲۴ شهریور ۱۴۰۴ - تهران

از مورخان اروپائی می‌توان آن‌ها را یافت. در فصل آخر از سوی امیر بخارا به نام عبدالاحد بن مظفرالدین از سلسله و دودمان منغیت (امارت بخارا پس از تسلط روسیه بر منطقه مبدل به امارتی خودمختار زیر نظر دولت روسیه تزاری گردید که تا سال ۱۹۲۰ دوام داشت. در آن سال امیر وقت بخارا به نام محمد عالم خان بن عبدالاحد طی یک انقلاب کمونیستی بلشویکی سرنگون و جمهوری خلق شوروی بخارا تشکیل شد که در سال ۱۹۲۵ بدل به قسمتی از جمهوری سوسیالیستی ازبکستان شد.) به حضور پذیرفته شده و با وی دیدار نموده است. او در فصل مربوط به بخارا (فصل دوازدهم) چنین می‌نویسد:

«... امارت بخارا دارای یک نوع پادشاهی شبیه به پادشاهی ایران در مقیاسی بسیار کوچک‌تر است و مشاوران و وزرای امیر بخارا معمولاً برده زادگان ایرانی هستند...»

این کتاب حاوی نقشه‌ای بسیار با اهمیت و چهار رنگ از شمال ایران و از نواحی ماوراء خزر و کل آسیای مرکزی است.

امید آنکه ترجمه این کتاب که به مدت ۱۸ ماه زمان برده و از زبان اصلی برگردان شده، مورد استفاده دانشمندان، پژوهش‌گران، محققین آسیای مرکزی، اساتید و دانشجویان رشته‌های تاریخ و جامعه‌شناسی و هم میهنان عزیزم و نیز عموم فارسی‌زبانان و حتی اتباع کشورهای آسیای مرکزی که این گونه سفرنامه‌ها مورد علاقه آنان است قرار بگیرد.

در خاتمه بر خود لازم می‌دانم که از سرپرست محترم بنیاد سون هدین و از سفیر محترم سوئد در تهران که در تولید این اثر گران سنگ کمک نموده و راه انتشار آن را سهل نمودند تشکر و قدردانی نمایم.

وحید صابری مقدم

۲۴ شهریور ۱۴۰۴ - تهران

فصل اول

از تهران تا سمنان

از جمله مهمترین راه‌های کاروان رو جاده‌ای است که پایتخت ایران، تهران را به همه نقاط آسیای مرکزی متصل می‌سازد. ضمن آنکه جاده زیارتی تا مشهد مقدس نیز می‌باشد. جاده‌ای پر پیچ و خم که از درون شهرهای خاکستری رنگ عبور می‌کند و با عبور از روی بلندی‌ها و کوه‌های شیب‌دار، از میان سرزمین‌های پست جلگه‌ای، از روی آبراه‌ها و رودخانه‌ها، از روی کویرها و گودال‌های نمکی شهر به شهر و روستا به روستا را بهم وصل می‌کند. اغلب جا‌های این جاده بدلیل ماهیت زمین پر پیچ و خم بوده و فراز و نشیب‌های فراوان دارد. جهت اصلی جاده به سمت طلوع خورشید است. زائرانی که از سمت غرب در این جاده روانند همواره هر سحرگاه با برآمدن نخستین تلالوهای خورشید در افق به نماز می‌ایستند. آن‌ها در هر غروب نیز با تحسین به غروب باشکوه خورشید می‌نگرند. این جاده از زمان‌های قدیم شناخته شده بوده است. تاریخ گواه این ماجرا است که اتفاقات بسیاری در این جاده روی داده است. در همین

جاده بود که داریوش سوم قبل از آنکه گرفتار اسکندر مقدونی شود روزهای آخر زندگانی خود را گذرانید (۳۳۱ سال قبل از میلاد مسیح - م). هارون الرشید از طریق این جاده مرزهای امپراطوری خود را توسعه داد. این جا همان جاده‌ای است که چنگیز خان مغول از طریق آن شهرها و روستاهای فراوانی را ویران کرد و همان جاده‌ای است که نادرشاه سلاح‌هایش را از طریق آن به اعماق کویر می‌برد. در عین حال بسیاری از اتفاقات مهم دیگر نیز در این جاده روی داده که تاریخ آن‌ها را ثبت و ضبط نکرده است. تنها توده‌های شن و ماسه اطراف این جاده شاهد ریختن خون مغلوبان و اشک زائران بوده‌اند. میلیون‌ها زائر از این جاده با یک هدف که آن عشق رفتن به آرامگاه امام رضا (ع) بوده، تردد نموده‌اند تا گناهان‌شان در آن زیارتگاه بخشیده شود و جایگاهی را در بهشت به دست آورند. حتی امروز انسان شاهد است که دسته‌های بزرگی از پیران، جوانان، مردان و زنان به سمت مدفن مقدس در این جاده در حرکتند. ثروتمندان سوار بر اسب در حال حرکت هستند و خدمه‌هایشان به دنبال آنان روانند. برخی دیگر از افراد مرفه سوار بر الاغ، قاطر یا شتر در حال تردد در این جاده هستند و فقرا با پای پیاده این مسیر را طی می‌کنند. افراد معلول عصا زنان در حرکتند و افراد نابینا نیز آرام خود را به سمت جلو می‌کشند.

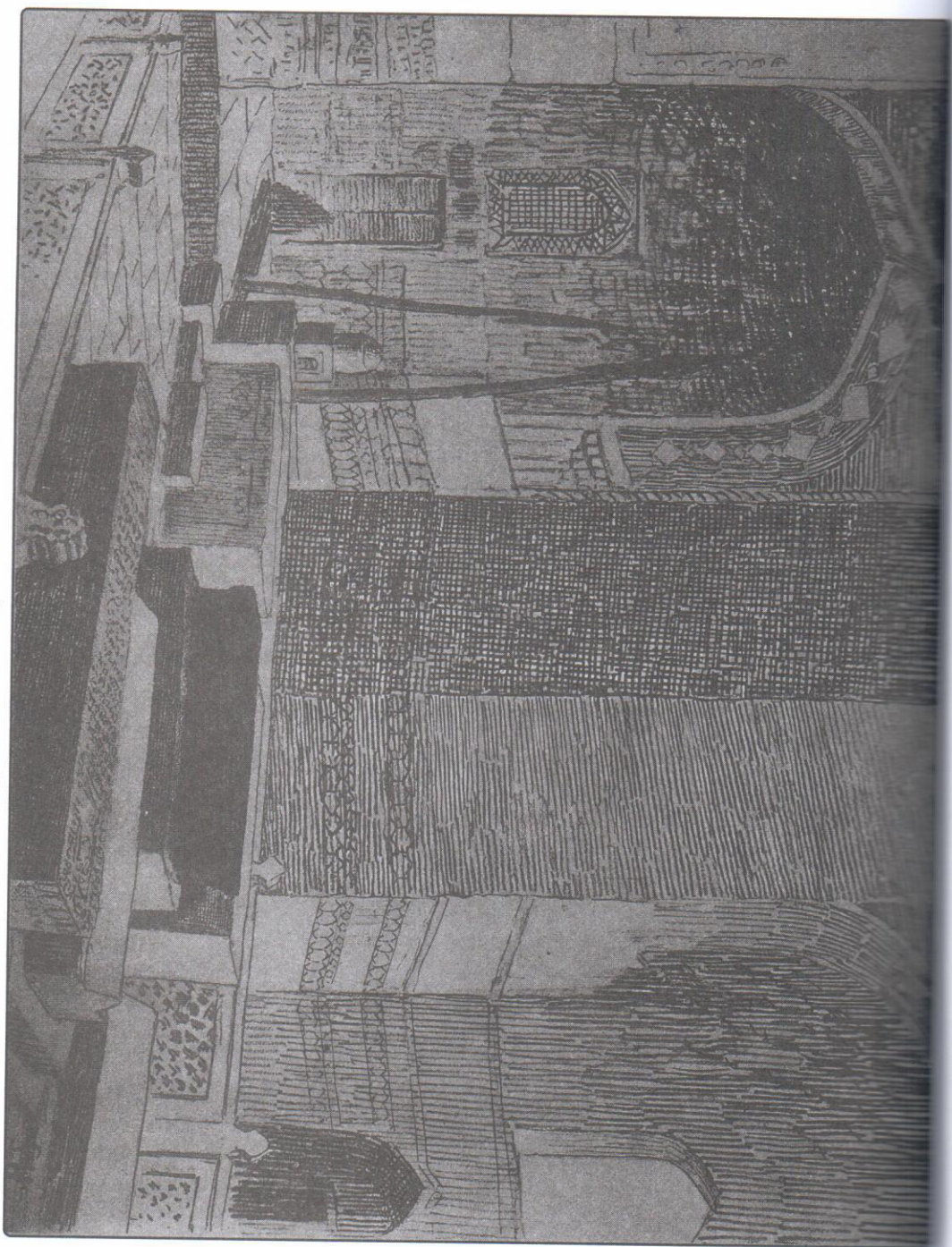
روش‌های حرکت در این جاده بسیار متفاوت است. برای برخی مناسب و راحت است و از امکانات سفر برخوردارند. گروهی هم که در فقر بسر می‌برند با جمع‌آوری صدقه از رهگذران به این سفر مبادرت می‌ورزند. آن‌ها معمولاً گروهی و با رفیقان خود سفر می‌کنند. هنگامی که خورشید نخستین تابش نور خود را در سحرگاه آغاز می‌کند آنان سفر خود را شروع می‌کنند. یکی در آرزوی دیدار قبر مقدس و درخواست بخشش گناهانش است. دیگری در این فکر است که راه خانه خداوند از مشهد می‌گذرد. سومی معتقد است که نوری که از آرامگاه امام رضا (ع) متصاعد می‌شود نیرویی است بسیار قوی که می‌تواند نابینایی وی یا معلولیت دیگران را شفا دهد. بسیاری هم دست به این سفر می‌زنند تا وجدان خویش را آسوده سازند که در عمر خویش یک بار این زیارت را انجام داده‌اند.

گروه دیگری هم در طلب لقب افتخارآمیز "مشهدی" این سفر را انجام می‌دهند. هر چند این لقب با لقب "حاجی" که به زائران مکه اطلاق می‌شود قابل قیاس نیست و مؤمنان واقعی آن را بالاترین درجه می‌دانند.

من از همین جاده که مسیر قدیمی کاروانیان و زائران بود راهی قلب آسیا شدم. اشتیاق غیر قابل وصفی برای دیدار از عجیب‌ترین مناطق در بزرگ‌ترین قاره جهان مرا به سوی این سفر کشانید. دیگر آنکه سفر من که دویست روز به طول انجامید، در هر روز آن بسیار پرکار بودم و امیدوار بودم و سعی کردم که از مرزهای شرقی این پادشاهی و تا جائیکه گهواره و مهد تمدن قبائل آریایی وجود دارند بروم و با خود عهد کردم که تا هنگامی که دستاوردهایی نداشته باشم و بر تجربیات من بیش از پیش افزوده نشده بازنگردم.

تابستان سال ۱۸۹۰ (تابستان سال ۱۲۶۹ شمسی - م) طبق معمول تابستانی گرم و داغ در تهران بود. آن گرمای طاقت فرسا به هیچ وجه کسی را برای اسب سواری در کویرهای خراسان فرا نمی‌خواند. به همین دلیل من سفرم را به تعویق انداختم و به لطف میهمان نوازی دکتر هیبنت (Dr. Hybent - دندانپزشک مخصوص ناصرالدین شاه - م) توانستم این کار را انجام دهم در غیر این صورت امکان به تعویق انداختن سفرم وجود نداشت.

در پایان ماه اوت از شدت گرمای هوا کمی کاسته شد. من بر این تصور بودم که در هنگام پاییز به آسیای میانه برسم و در زمستان به تین شان بروم. به همین دلیل سفر خود را در تاریخ ۹ سپتامبر (۱۸۹۰ برابر با ۱۲۶۹/۶/۱۸ شمسی - م) آغاز نمودم. ابتدا تصمیم گرفتم که همراه با یک کاروان تجاری به مشهد بروم. این کاروان‌ها هفته‌ای یک بار یا دو هفته یک بار عازم مشهد می‌شوند. آن‌ها کالاهایشان را بار شتر می‌کنند. کاروان‌های کوچک‌تر هم هستند که روزانه یا روزی چند کاروان عازم مشهد می‌شوند. آن‌ها شب‌ها حرکت می‌کنند و در نتیجه تابلوهای زیبایی را که کاروان‌های بزرگ در مسیر خود دارند و انسان از دیدن آن‌ها لذت می‌برد از دست می‌دهد. این کاروان‌های آخری از داخل کویر حرکت می‌کنند. در هر منزلگاهی انسان با صحنه‌های عجیب شرقی روبرو می‌شود.

نصویر آرامگاه تیمور (لنگ-م) در سمرقند